

FrØ-bladet

Nr. 2 – 07 årgang 6

Tur : Onsdag 13. juni, klokka 18.00 les side 4

Skråblikk –

med syn for krig og fred

9. april – 8. mai – 7. juni

Hva forbinder du med datoene? En tenåring kan svare: -Bursdagen din? Er krigsutbruddet i 1940 bakenfor ungdommenes horisont? Fredsdagen også? Og 2 ganger 7. juni, i 1940 da kong Haakon VII, kronprins Olav og den norske regjeringen forlot Tromsø, og dro i eksil til London, samt i 1945 da kong Haakon VII og kongefamilien vender tilbake til Oslo, på dagen 40 år etter unionsoppløsningen.

Nøytrale Norge kvelden 8. april i landets viktige havner: Tyske fartøyer med last som ikke skal lyde av hestevrinsk. Hester og fremmede soldater i gatene neste morgen - en tirsdag, to uker etter påske - vår og lyse dager formørkes. Radiosendinger, aktivitet, mobilisering, tilbaketrekking, ingen 17.mai-feiring, kapitulasjon, nye forordninger, ny aktivitet, ny sommer...

Restene av byggeaktiviteten i de fem okkupasjonsårene står fremdeles. Noe forsvinner, og har forsvunnet, med industri- og boligutbygging, og havneutvidelser. "Bunkerser", skytestillinger og festningsverker er til å ta på og trø på. Alle lokale miljøer har sine. Og alle barn og ungdommer kan fornemme historien de forteller. Hva forteller foreldre og besteforeldre, for ikke å si oldeforeldre, og hva gjør ungdomsskolene for å oppfylle "kravet" om "Aldri mer 9.april!" ? Hvor lenge skal kravet stå? Hvor lenge skal restene etter den tyske okkupasjonen av Norge stå? Hvor mange generasjoner tyskere skal konfronteres med nazismen og ondskapens Tyskland? To av N-KH sine aktive medlemmer Erling Vikshåland og Aadne Utvik, er kanskje gamle av år siden de opplevde krigen som ungdom og barn. Etter at freden brøt løs var Erling i Tysklandsbrigaden i 1947 og Aadne for UNEF i Gaza i 1956.

Krigen er kanskje den åpningen vi voksne lettest når barn og unges iboende historieinteresse med. Dette FrØ-bladet kommer med noen innslag knyttet til KRIGEN og hvordan den delen av lokalhistorisk arbeid kan drives.

Nåtiden er ikke uten en fortid. Ingen framtid uten en fortid. Fortidens feil krever nå for alvor å bli tatt lærdom av.

RO

Høyevarde fyrstasjon

Høyevarde på Ringen, gnr. 97

Ingen andre av [Hydros gjestehus](#) sies å kunne måle seg med Høyevarde fyr og tollstasjon. Selv i engelske historiebøker er Høyevarde nevnt - som stedet der jarlen av Bothwell, dronning Maria Stuarts elsker, ble tatt til fange etter flukten fra Skottland. Nå har det gått 100 år siden fyrdriften opphørte, men både fyret og tollstasjonen lever videre som gjeste- og representasjonsbolig for Hydro Aluminium.

Og historien og gjestebøkene bekrefter at administrasjonsbygningene fortsetter å fylle en funksjon. I gjestebøkene finner vi

både kongelige og andre høystående signaturer: de norske kongene Haakon, Olav og Harald, dronningene Margrethe av Danmark og Sonja av Norge, sjahen og keiserinnen av Persia, kong Chulalongkorn av Siam og Nikita Krustsjov fra Sovjetunionen.

[Fredningen](#) omfatter bolig med fyrtårn, tidligere bakeri/bolig, sjøbod, tidligere tollbod, naust/møterom og jordkjeller.

Fyrstasjonen ligger på Avaldsnes ved Karmsundet på Karmøy, og ble opprettet i år 1700 som et ledfyrt. Høyevarde fyrstasjon har gjennom tidene vært i utvikling og gjennomgått bygningsmessige og tekniske endringer. Den karakteristiske fyrbygningen med tårnet, ble oppført av byggherre Heinrich Petersen i 1858 og er enestående i norsk fyrarkitektur. Fyrstasjonen ble nedlagt i 1902 og eies i dag av Norsk Hydro. Fyrstasjonen ligger i et område som av kommunen er regulert for bevaring etter plan- og bygningsloven. (Les også KOR KA KIM om Ringenrøysa i [nr 3 i fjor](#))

Ekklusivt for NKH-medlemmer: Vi møtes til Høyevardetur ved [hovedporten](#) til Hydro Aluminium, Håvik, på parkeringsplassen for gjester onsdag den 19. sept. kl.18.00

- Også et emne for gardshistorien vår.

Heming Skre

På [aktivitetslista](#) vår er ett av punktene nå:

- Roald kontakter én eller flere forfattere i 6. klasse på Kolnes skole og forsøker å lage en artikkel, under 5_200 Personer, om Heming Skre (f. 1897), som døde i tysk fangenskap i 1943. Ser for meg en bearbeiding av 8.mai-markeringen, med tekst og bilde.

I [karmøyskolens nettside](#) står å lese om [minnesmerket over de](#)

[falne](#) ved kirken på Avaldsnes. Det ble reist til kirkens 700-års-jubileum i 1950, og er et naturlig samlingspunkt hver 17. mai. Det er laget av billedhogger Nils Bruland fra Kopervik. Av alle navnene på minnesmerket er det ett som ikke er en sjømanns. Det er Heming Skre, organist i Olavskirken i 1920-årene. Han flyttet senere til Bergen og var aktivt med i illegalt arbeid under krigen. Han ble arrestert av tyskerne og sendt til konsentrasjonsleir i Tyskland, der han døde. Heming Skre var også [dikter](#), og på minnesmerket står et vers av hans fedrelandssang.

«I september 1995 oppdaget to bergenske snekkere noen gamle papirer mellom taket og veggbordene i et hus de holdt på å pusse opp i Fosswinckelsgate. Fra et hemmelig skjulested i veggen grov de ut

« Å Noreg, vårt land, å Noreg vårt folk.
Me gjev deg på ny ein storsogebolk
Til ærefull odling me vigslar vårt blod,
med vårmaivilje og soljuni-glod ».

løpesedler med overskriften "Arbeiderklassens plass i Norges nasjonale frihetskrig", noen bøker av Marx og Engels, og 28 anonyme [sonetter](#) datert i 1940 og 1941. [Funnnet](#) ble gitt til [Bergen Byarkiv](#), og forårsaket en viss debatt med hensyn til dikterens identitet. Vi er fremdeles ikke sikre, men tror det er mest sannsynlig at hans navn var Heming Skre. [Diktene](#) gir et innblikk i en motstandsmanns tanker og inntrykk i en tid da okkupasjonen blir mer og mer tyngende og seieren synes mer fjern enn noensinne.»

Kilde: [Europaarkivprosjekt 2000](#)

Hva Kolnessamarbeidet gir som resultat etter 8. mai-markeringen der, blir spennende å se.

For hver gang noen av oss finner noe som kan bli en del av gardshistorien – smi mens jernet er varmt!

Stadnamn og tilhørighet

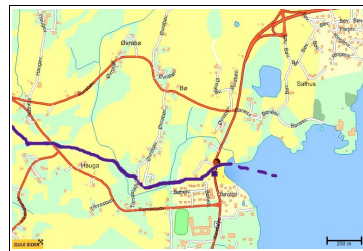
FrØ-bladet ser i Avisen at staden eller bygda Torvastad ønskes tydelig og klart skiltet. Det er Gunnar Areklett som påpeker dette. Hvor og når kommer man inn i bygda, og hvordan skjønner man at nabobygda er like forut?

Landsbyer har vi ikke i Norge. Danmark beholdt og videreutviklet sine med en ny lov, for mindre enn hundre år siden. Det store hamskiftet med oppdeling av norske klyngetun, la grunnen for det spredtbygde Norge. Likevel kultiveres det tilhørighet til steder, og dermed også til navn. Når en torvastadbu sier at hn bor på Torvastad, går hn også ut fra at motparten tenker:

-Øve brunå, på Karmøynå.

De tre store gårdene som var gamle Torvastad kommunes fastlandsside, er hjemsted for mange som gikk for presten i Torvastad, og ellers forholdt seg til Torvastad som administrasjonsområde. Ennå eldre Torvastad omfattet også Utsira, og før den tid også Skåre, og før det Haugesund i Skåre sogn. Før kommunen Torvastad oppsto i 1837, var det prestegjeldet eller kanskje bare sognet Torvastad som gav tilhørigheten navn. "Haugesundere" på Norheim, er de utflyttere som kulturelt sett favner vidt, og ikke liker at kommunegrensen ligger der den ligger? Politisk og administrativt går de til kommunevalg i Karmøy.

Meddebattant Harald Goa har gitt historielaget et kreativt forslag til skilting, i landdistrikt. Om der er vilje og interesse for det, kan postnummeret være skiltets tekst, gjerne med postlogoen og de rette fargene. Alle de 149 matrikelgardene i Karmøy kan ikke ha hvert sitt blåe stedsnavnskilt.

Steder grunneierne selv synes om det, har FrØ-bladet lagt merke til utskårne, flotte fjører greit plassert i vegkanten. Plasseringen må være opplysende for tilreisende. Når vi teller etter, kan dermed tre skilt markere Torvastads kulturelle grense, to

langs riksvegen og ett ved Vikshålandskrysset. Fint at poststedet ikke lenger er Nordbø.

Men er det noen torvastadbuer som har postnummer 4262 – Avaldsnes – sør for riksvegens laveste punkt og antydte postgrense vestover?

Talemålet vårt

Litt ungdomskultur:

– Besetut (sladrehank) – [Bessede](#) (best som det var/plutselig) – Sjetunge (drittunge) – Smulen (småtrøtt etter god mat) – Ta te palings (springe vekk/evakuere) – Å gjøre svenske av seg (utebli fra avtaler/ikke til å stole på) – Oppstæsja (pyntet) – Remba seg (strekke seg)– Merakkels / ka e detta for nåke merakkels? (Ganske anvendelig; uttrykk for at du er imponert / overraska / skuffa / forarga m.m.)

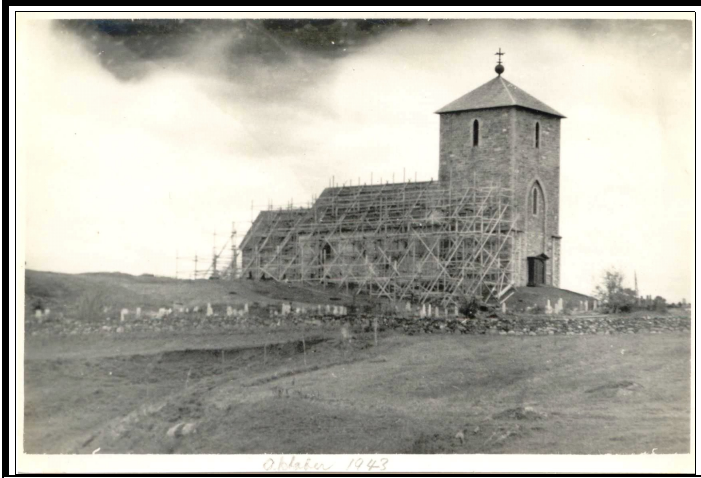
Skal Historielaget bearbeide og gjøre tilføyelser av noe slag, i samarbeid med ungdommene?

Jamen er det rart hva man kan finne på ungdommenes hotteste møtested på nettet? Og [noe](#) fra [Ivar Aasen-tunet](#), for den som er vant med norske dialekter generelt og liker en lek.

Kamuflasje

En sjelden fotoserie er kommet laget i hende. Det er amatørfotograf Magnus Sørhaug (1914-2005) som ulikt [andre fotografer](#) avbildet både byggeperioden og det ferdige resultat fra nord. Kravet fra tyskerne om riving av tårnet førte til at hele kirken ble kamuflert under planker.

Sørhaug fremkalte bildene selv, og det er hans søster som har

Dette er Olavskirken i oktober 1943 foto Magnus Sørhaug

ordnet og datert dem. Takket være fotografens nevø, Harald Goa på Moksheim, vil 3 av bildene bli å se på www.n-kh.no De to andre er fra april 1944 og fra det ferdige resultat i 1945.

Hvordan var tilgangen på fotografisk film i krigen? Var det tillatt å fotografere slike motiver?

Små barn i dag vet vel bare om digitale bilder som kan vises i samme øyeblikk de blir tatt. Minnebrikker er dagligdags. Detalj-skarpheten i de gamle filmene var langt bedre – de tåler kraftig forstørrelse.

- Utfordring: Lage artikkel, med illustrasjoner, til gnr. 86, emnet 7_400 "Minner fra krigen" og gnr. 147, 5_200 Personer.

På nett med Historielaget

Hovedsiden
Info om oss
Pågående arbeid
Styret
Lenker
Ættesoga
Bessede
Forfatterne
Gardsoversikt
Alle artiklene
FrØ-bladene

Webansvarlig for sida vår, Ivar Stange, har en meny som er til svært god hjelp i driften av laget og aktivitetene.

Er det noe som mangler, ser underlig ut eller bør tas bort, så er det en lett sak. Turer?

Vi har også vår egen epost-adresse post@n-kh.no

FrØ er Fridtjof Øvrebø

Personer er viktige, og noen er så sentrale at de blir stående i historien. I Haugesunds Dagblad fra 13. januar 1962 står å lese:

«Fridtjof Øvrebø var en stor og høyreist skikkelse. Han hadde en elegant penn, kunne være skarp og kvass i en polemikk, men alltid ridderlig. Han var en drømmer og en dikter, og et stort og godt menneske. Han har, som hans nære venn dr. Magne Rønnevig sa om han en gang, brakt poesien inn i Kartabuens liv og arbeid. Han har lært dem å se tilbake til fedres hus og tun – også til odel fedres – og han har lært dem å se frem til oppgaver som samtid og framtid stiller. Han har lagt skjønnhet over den gamle øy. Bokelsker og bokmann var han av de sjeldne. Bortimot 2000 bind hadde han samlet, og de var samlet med kjærlighet og plan»

Samlingen ble i sin tid gitt til biblioteket i Haugesund, og innholdet finnes i egen [katalog](#). N-KH har kopi.

Info-skilt

En senvinterstur i Fransehagen i Visnes ble litt nedslående. Nedslått eller nedfalt, i Kjøkkenmyra, med informasjonen ned, lå et medtatt skilt og tidde stille. Vi får se hvordan det står til nå i sommer.

Skal vi like godt

opprette et punkt i www.n-kh.no som inneholder tilstandsrapporter fra alle steder i området vårt som er skiltet eller burde være det? Kom med innspill! (Foto: Svend Vette Østensjø)

Lokalhistorikeren

Er lokalhistorikeren en CO2-synder? I [Norges Banks historikk](#):

- ✓ 1816 sølvfond på 2 millioner speciedaler, inndrevet som den såkalte "Sølvskatten".
- ✓ 1874 gullstandard der 1 speciedaler = 4 kroner. (gull ble ansett som sikrere enn sølv)
- ✓ 1931 Retten til å veksle inn sedler i myntmetall ble avvirket for godt.
- ✓ 1939 Kronen fastsettes i forhold til dollar, kurs kr 4,40. Norge dermed over til en gullvalutastandard igjen.
- ✓ 1971 Den norske kronen flyter.

Flyter den mest på troverdighet, tillit og energitilgang? Holder følgende konklusjon? – Dess mer penger man har tilgang til, dess mer CO2 slipper man personlig ut.

Kjøre og kaste – kvoter

Livskvalitet i en framtid med kraftige klimakutt bør på mange måter være godt forenlig med å gløde for lokalhistorien.

På steingrunn
– Hva var det jeg sa?

Turer:

- Osnes rundt med **Odd Bentsen**, **onsdag 13. juni klokken 18.00-20.30**
Frammøte i **Vikje**, nordspissen av Karmøy: **Skrubbahåla, Kvednavikje, Galtavikje, Paddå, Klungervikje, Osnes-havn, Tornes**, med stopp ved **sjøhus og hos folk**. Ta med en matbite og kaffe til drøsen.
Godt fottøy og gode klær!
- **Høyevarde fyrstasjon**, kun for medlemmer, 19. sept kl 18.00 (**se s. 1**)
- Tur til **Feøy**, forhåpentligvis, i september? (se vår nettside)

Nord-Karmøy Historielag

Hvor og når?

På kontoret, for drøs og arbeidskvelder, i Torvastad Kulturhus (1. etasje, nord) er det åpent fra 19 til 20 andre og siste onsdag i måneden, i det mørke vinterhalvåret. Velkommen!

Vi legger vinn på å presentere både utgreiinger og rent kildemateriale fra begge de to kommunene i Nord-Karmøy-regionen. Våre samlinger er rikholdige, i skrift, lyd og bilder, og også et lite utvalg gjenstander.

RHÆ

Som medlem abonnerer du på lokalhistorisk årbok for Rogaland Ætt og Heim for kr. 180,- pr år, fritt tilsendt. Boken som er på ca 200 sider har et variert innhold av slekts- og lokalhistorie. Du får også rabatt på publikasjoner som selges på lagskontoret i Stavanger.

Med medlemskap i **Rogaland Historie- og Ættesogelag** (RHÆ) er du automatisk medlem i ditt nærmeste lokallag. Du betaler en årlig kontingent til ditt lokallag og mottar lokalhistorisk magasin *Sydvesten* 4 ganger pr. år. Lokallagskontingenten er kr 150,- i N-KH

På sida, med Erling Vikshåland

Erling sine småstykker er mange, og me får her i bladet lesa nokre av dei han har sett på papiret. Praten mellom folk, frå hus til hus, har sikkert vore på folkemunne i kvar ei bygd her nord. Nå er dei berga.

Heimeavla skoddeim

Bonde Olav Skeie (omlag 10-12 år yngre enn Kolbein) hadde i krigstida som binæring å selge og reparere sykklar. Han heldt til i eit nedlagd bakeri, rett nordom Gaustad sitt bygg, men på austsida av riksvegen. Ledige ung domar var det helst mange av på den tida og hjå Olav fekk dei kome inn for å prate og å røykje. Det osa mykje av den heimeavla tobakken og lufta i det vesle lokalet vart mørk og stinn. ved eit slikt høve tok Olav fram nistepakka si fylgt av desse orda:

–Ja, ja gutar, dokke må unnskylda at eg ete mens dokke røykje. (Han glytte litt skjelmisk mot karane då orda kom)

(Eg skriv dette for å syna korleis varemangelen arta seg i tida etter siste verdskrigen)

Når det ovafor her er snakk om sykklar, syner dagboka vår frå juni 1945 at sykkelen vi tinga hjå Olav den månaden vart vår i juni året etter. Prisen var kr 150,-. På den tida var vi aspirant ved 3. Divisj. skole på Gimlemoen og hadde dagleg folk rekande på døra, dei kom med tilbod med stadig høgare pris på den gilde doningen. Hornblåsaren i leiren klarte å overtale oss med fem hundresetlar, ein munaleg sum på den tida, sic transit ...

Frø-bladet som datafil får du i farger, med klikkbare lenker og annet i teksten.

Trenger du leseprogrammet Adobe? Last ned fra lagets hjemmeside

www.n-kh.no

Frø er etter initialene til vår kjente lokalhistoriker

LENKER i blå tekst leder til bakgrunnskunnskap.

☆ **STYRET 2007:** Roald Østensjø (leder), Inger Moen Einarsen (sekretær), Erling Vikshåland (kasserer), Aadne Utvik, Bjørn Gunnar Husby, Karl Johan Mølstre Vara: Sigurd Thorsen og Gunnar Areklett www.n-kh.no **Har du betalt årets kontingent?**